

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

УДК 347.736/.738(477)

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.4.4>

ЗАВГОРОДНЯ Ю.В., ПАРХОМЕНКО М.М.

**ПРИПИНЕННЯ АЛІМЕНТНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ
У ЗВ'ЯЗКУ ЗІ ЗМІНОЮ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ**

**TERMINATION OF ALIMONY OBLIGATIONS
IN CONNECTION WITH A CHANGE OF RESIDENCE OF A CHILD**

У цій статті роз'яснюється обов'язок батьків утримувати своїх дітей, зокрема його суб'єктний склад, а також порядок виконання батьками своїх аліментних зобов'язань. Автори також аналізують окремі питання, пов'язані зі змістом договорів про сплату аліментів, що укладаються батьками, та розглядає можливість примусового виконання договорів про сплату аліментів у разі їх невиконання з боку платника. Для аліментних зобов'язань характерна наявність платника, одержувача та дитини (або, в окремих випадках, повнолітніх сина чи дочки), а специфіка мети аліментних зобов'язань полягає в тому, що коло платників за аліментами обмежується родинними та сімейними відносинами. Закон визначає, що аліментні зобов'язання батьків виникають за рішенням суду або договору між батьком та матір'ю про сплату аліментів, та описує особливості сплати та стягнення аліментів на цій підставі. Закон описує підстави для припинення батьківських обов'язків, зокрема, коли дитина досягає повноліття (наприклад, коли дитині виповнюється 18 або 23 роки); смерть того з батьків, хто сплачував аліменти, або самої дитини; виключення відомостей про особу як батька / матір дитини з актового запису про її народження; укладання договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно; усиновлення дитини. Приділено окрему увагу зміни місця проживання дитини як однієї з підстав припинення аліментних зобов'язань. Законодавство не має механізму автоматичного припинення аліментних зобов'язань за зазначеною вище підставою. Дану ситуацію можна вирішити уклавши додаткову угоду до договору, де батьки можуть внести зміни з урахуванням нових життєвих обставин. Якщо вони не дійшли згоди, то ситуація вирішується у судовому порядку, де позивач подає позовну заяву з доказами, які підтверджують: наявність встановленого обов'язку позивача сплачувати аліменти; зміну місця проживання дитини; відсутність заборгованості зі сплати аліментів за позивачем. Зроблено висновок, що припинення виплати аліментів є дією, спрямованою на забезпечення найкращих інтересів дитини, а не бажанням одного з батьків уникнути фінансової відповідальності.

Ключові слова: аліменти, батьки, стягнення аліментів, припинення аліментів за рішенням суду, платник аліментів.

© ЗАВГОРОДНЯ Ю.В. – здобувачка вищої освіти (Донецький національний технічний університет)

© ПАРХОМЕНКО М. М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри історії та права (Донецький національний технічний університет)

This article explains the obligation of parents to support their children, in particular, its subject matter, as well as the procedure for fulfilling their child support obligations. The authors also analyze certain issues related to the content of child support agreements entered into by parents and consider the possibility of enforcing child support agreements in case of default by the debtor. Alimony obligations are characterized by the presence of a payer, a recipient and a child (or, in some cases, an adult son or daughter), and the specific purpose of alimony obligations is that the circle of alimony payers is limited to kinship and family relations. The law stipulates that parents' alimony obligations arise on the basis of a court decision or an agreement between the parents on the payment of alimony, and describes the specifics of paying and collecting alimony on this basis. The law describes the grounds for termination of parental obligations, in particular, when a child reaches the age of majority (for example, when a child turns 18 or 23); death of the parent who paid child support or the child himself; exclusion of information about a person as the child's father/mother from the child's birth record; conclusion of an agreement on termination of the right to child support in connection with the transfer of ownership of real estate; adoption of a child. Special attention is paid to the change of the child's place of residence as one of the grounds for termination of child support obligations. The legislation does not provide for a mechanism for automatic termination of alimony obligations on the above grounds. This situation can be resolved by entering into an additional agreement to the agreement, where the parents can make changes to take into account new life circumstances. If they do not reach an agreement, the situation is resolved in court, where the plaintiff files a statement of claim with evidence confirming: the existence of the plaintiff's established obligation to pay child support; change of the child's place of residence; and absence of child support arrears. The author concludes that termination of child support is an action aimed at ensuring the best interests of the child, and not a desire of one of the parents to avoid financial responsibility.

Key words: *alimony, parents, recovery of alimony, termination of alimony in court, alimony payer.*

Постановка проблеми. Конституція України визначає людину, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність та безпеку найвищою соціальною цінністю. Кожна дитина має право на такий рівень життя, який забезпечить її повноцінний фізичний, інтелектуальний, моральний, культурний, духовний і соціальний розвиток. Відповідно до частини статті 51 Конституції України [1] та статті 180 Сімейного кодексу України (далі – СК України), батьки мають обов'язок утримувати своїх дітей до досягнення ними повноліття [2].

У разі, якщо повнолітні діти (дочка чи син) продовжують навчання та залежать від фінансової підтримки у зв'язку з цим, батьки повинні надавати їм матеріальну допомогу до досягнення двадцяти трьох років, при умові, що вони здатні забезпечувати таку підтримку.

Проте, внаслідок життєвих обставин дитина може почати проживати з одним з тих батьків, який за рішенням суду чи за укладеним договором сплачував аліменти. Виникає питання про необхідність припинення цих фінансових зобов'язань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інституту аліментних правовідносин проводилися в роботах таких вітчизняних науковців і практиків, серед яких: З.В. Ромовська, В.Л. Скрипник, Н.М. Гресь, Л. Я. Свистун та інші.

Але в цих роботах не проводилося комплексного дослідження правового регулювання припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей у зв'язку зі зміною місця проживання останніх.

Метою статті є аналіз норм чинного законодавства та судової практики, яке регулює питання припинення стягнення аліментів у зв'язку зі зміною проживання дитини.

Результати дослідження. Держава зацікавлена у створенні міцних сімей та наданні їм матеріальної підтримки. Це знаходить своє відображення у грошовій допомозі, яка виплачується державою сім'ям з дітьми від народження, а також у певних видах допомоги та грошових виплат сім'ям з дітьми. У всіх країнах одним з найважливіших обов'язків держави є забезпечення гідного рівня життя для людей, які в силу свого віку або стану здоров'я не можуть досягти цього самостійно. Стаття 180 СК України встановлює обов'язок батьків утримувати своїх дітей [2]. Батьки

зобов'язані утримувати своїх дітей від народження до досягнення ними повноліття. Цей обов'язок не припиняється, навіть якщо діти набувають повної дієздатності до повноліття на момент укладення шлюбу, якщо шлюбний вік знижений. Лише після досягнення повноліття діти втрачають право на утримання.

Аліменти розподіляються порівну між матір'ю та батьком є особистим, індивідуальним зобов'язанням, а не солідарним. Батьки зобов'язані утримувати своїх дітей незалежно від того, чи перебувають вони у шлюбі (у випадку позашлюбних дітей), чи розлучені. Обов'язок утримувати дитину зберігається, навіть якщо вона народилася в шлюбі, який згодом був розірваний, а батьки позбавлені батьківських прав [3]. Очікується, що батьки будуть утримувати своїх дітей добровільно, виходячи з принципу батьківської відповідальності та любові до дітей. Однак, непоодинокі випадки, коли батьки відмовляються надавати матеріальну підтримку своїм дітям, тоді держава виконує цей обов'язок, вимагаючи утримання від відповідної особи. Аліменти – це регулярний грошовий внесок на утримання дитини, який сплачується батьком або матір'ю, що проживає окремо від дитини. Аліменти виплачуються в період окремого проживання до досягнення дитиною повноліття. Аналіз українського сімейного законодавства свідчить про те, що для аліментних зобов'язань характерна наявність трьох суб'єктів – платника, одержувача та дитини (або в деяких випадках повнолітніх сина чи дочки). Особливістю суб'єктного складу аліментного зобов'язання є те, що коло суб'єктів обмежується родинними та сімейними відносинами. З.В. Ромовська зазначає, що суб'єктами правовідносин, пов'язаних із зобов'язанням по наданню утримання, є лише громадяни, які, як правило, є близькими родичами або усиновлювачами, які перебувають або перебували у шлюбі, і лише в окремих випадках обов'язок по наданню утримання може бути покладений на неповнолітніх та непрацездатних членів сім'ї, тестя, тещу, усиновлювачів та інших осіб [4, с. 124]. Стаття 181 СК України визначає способи, за допомогою яких батьки можуть виконувати свій обов'язок утримувати дитину, і законодавець прямо передбачає добровільний спосіб виконання цього обов'язку, а саме – договір між батьками [2].

Інакше кажучи, основним засобом організації аліментних правовідносин є домовленість між батьками про утримання, а якщо це питання не може бути вирішене шляхом домовленості, можливе звернення до суду. СК України встановлює, що батьки мають право укласти договір про сплату аліментів, в якому вони визначають розмір аліментів та умови їх сплати, які не повинні порушувати права дитини. Договір має бути укладений у письмовій формі та посвідчений нотаріально. В договорі про сплату аліментів сторони повинні самостійно визначити умови, розмір та графік сплати аліментів [2].

Укладений договір може передбачати сплату аліментів у вигляді частки від доходу платника, у твердій грошовій сумі, у вигляді поділу майна або в інший спосіб, про який домовилися сторони. Також можливе поєднання різних способів сплати аліментів та різних видів доходу платника, що може мати місце при сплаті аліментів на утримання дітей.

Сторони можуть визначити види утримання, які будуть враховуватися. Крім того, у договорі можуть бути передбачені додаткові витрати, що виникають у зв'язку з тим, що догляду за дитиною у разі її хвороби, оплати оздоровчих заходів, підвищення кваліфікації та інших потреб та інтересів дитини [5, с. 50].

Договір про сплату коштів на утримання дитини змінений за домовленістю сторін або за рішенням суду. Договір може бути змінений або розірваний у будь-який час за взаємною згодою сторін і повинен бути підписаний у нотаріально засвідченій формі. Якщо згоди не досягнуто, суд може змінити розмір аліментів на вимогу платника або одержувача. У СК України не визначено чіткого переліку підстав припинення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей, але загалом можна виділити такі підстави: досягнення дитиною повноліття (або припинення навчання чи досягнення двадцяти трьох років); смерть платника аліментів або дитини; виключення відомостей про особу як батька/матір дитини з актового запису про її народження; укладання договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно; усиновлення дитини [2]. Особливої уваги заслуговує зміна місця проживання дитини як підстава припинення стягнення аліментів. Нормативно-правові акти не містять норм, які б мали механізм автоматичного припинення аліментних зобов'язань з того із батьків, з яким почала проживати дитина. Невчинення батьком/матір юридичних дій тягне за собою продовження аліментних зобов'язань того з ким дитина вже не проживає.

Якщо батьки зафіксували у нотаріально посвідченому договорі місце проживання дитини та порядок її утримання, то ситуацію можна врегулювати в аналогічному порядку. Мається на увазі, що батьки можуть укласти додаткову угоду до цього ж договору та вносять зміни

з урахуванням нових життєвих обставин. Додаткові положення можуть містити в собі фіксацію нового місця проживання дитини та спосіб виконання аліментних зобов'язань тим із батьків, який тепер проживає окремо.

Якщо сторони не дійшли згоди про зміну умов договору або якщо аліменти були призначені судом, стягнення аліментів може бути припинено лише за рішенням суду. Відповідно до цих умов, той із батьків, з яким почала проживати дитина (далі по тексту – позивач), має звернутися до суду із позовом про звільнення від сплати аліментів. Звертаючись до суду із такою заявою доцільно надати докази, які підтверджують:

1. Встановлений обов'язок сплачувати кошти на утримання дитини;
2. Зміну місця проживання дитини;
3. Відсутність заборгованості зі сплати аліментів за позивачем.

Якщо є рішення суду або договір, що встановлює обов'язок позивача сплачувати аліменти, суд визначає, яке зобов'язання припинилося і хто його виконав. Якщо дитина починає проживати з платником, а він у свою чергу продовжує сплачувати аліменти іншому з батьків, порушується право дитини на утримання та право власності платника [6].

Документально підтвердити нову адресу проживання дитини можна за допомогою документів, які складені службою у справах дітей та сім'ї, що підтверджують умови проживання дитини, листування між батьками, звіти психолога, різні довідки тощо. Основною метою цих доказів є підтвердження факту того, що дитина почала проживати з батьком/матір'ю, який подає заяву до суду з метою припинення стягнення з нього/неї аліментів. Необхідно приділити увагу доказам щодо відсутності заборгованості з виконання обов'язків утримання дитини. Це потрібно задля того, щоб запобігти передумовам для виникнення спору про стягнення певної частки коштів. Мається на увазі існування заборгованості зі сплати аліментів, яка може виникнути, коли дитина проживає з тим із батьків, хто першіно отримувал аліменти [6].

Аналізуючи позицію Верховного Суду, можна стверджувати, що ухвалене судове рішення про стягнення аліментів з одного з батьків на користь іншого, має оцінюватися, враховуючи обставини, які змінилися після його ухвалення. Існування такого рішення не може слугувати основою для автоматичного стягнення аліментів з того із батьків, з ким проживає дитина на момент виникнення нового спору, тому що пріоритетом є найкращі інтереси дитини [6].

Якщо стягуються аліменти з одного з подружжя, з ким проживає дитина, тоді простежується суперечення новелам статті 181 СК України, в якій зазначено, що аліменти стягуються за рішенням суду з кожного з батьків дитини на користь того з них, з ким проживає дитина [2].

Посилаючись на статтю 141 СК України батьки мають однакові права та обов'язки щодо дитини, незалежно від їхнього шлюбного статусу. Навіть після розірвання шлюбу та роздільного місця проживання батьків і дітей, права та обов'язки відносно доньки/сина залишаються незмінними. Суд може за заявою платника звільнити його від виконання зобов'язання щодо сплати аліментів повністю або частково, якщо заборгованість виникла внаслідок тяжкої хвороби чи інших поважних обставин [2]. Положення, зазначене в СК України, не містить вичерпного переліку обставин, які можуть бути підставою для повного або часткового звільнення від зобов'язання. Суд у кожному окремому випадку прийматиме рішення про те, чи є обставини, про які заявляє платник аліментів, поважними. Він може бути повністю або частково звільнений від обов'язку сплачувати кошти на утримання дитини лише за наявності обставин, визнаних судом поважними.

Однією з обставин, що підлягають встановленню в цьому випадку, є те, що той із батьків, хто проживає з дитиною на момент ухвалення рішення і на момент судового розгляду, є або одержувачем, або платником.

Згідно з пунктом 4 статті 273 Цивільного процесуального кодексу України, у разі зміни обставин, що впливають на розміри, тривалість або припинення періодичних платежів, присутніх рішенням суду з відповідача, яке набрало законної сили, будь-яка зі сторін може подати новий позов для визначення нових умов сплати або звільнення від них [7]. Отже, позивач має повне право звертатися до суду із заявою про змінення розміру, строків сплати аліментів, чи навіть їхнього повного звільнення. Якщо спільна дитина сторін проживає разом з позивачем, виникає необхідність у припиненні стягнення з нього аліментів. Суди звертають увагу на той факт, що відкриття виконавчого провадження про стягнення аліментів з позивача свідчить про порушення його прав та інтересів, оскільки він має право вимагати кошти на утримання своєї дитини. Стягнення аліментів за період, протягом якого вона не проживала з одержувачем аліментів, суперечило їх цільовому призначенню, під якими слід розуміти витрати, що спрямовані на забезпечення потреб дитини у харчуванні, лікуванні, одязі, гігієні, реалізації її здібностей тощо [6].

Зміна обставин після винесення судом рішення про стягнення аліментів, тобто якщо судом буде встановлено факт проживання дитини з одним із батьків, а не з тим, з кого стягуються кошти на утримання сина/доньки, це є підставою для звільнення платника від обов'язку сплачувати аліменти відповідно до ч. 2 статті 197 СК України. Рішення про звільнення платника аліментів від сплати заборгованості також має узгоджуватись з найкращими інтересами дитини [2].

Пункти 1, 2 статті 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, що ратифікована Верховною Радою України 27 лютого 1991 року, і в якій передбачено, що найкраще забезпечення інтересів дитини є першочерговим завданням у всіх діях, що стосуються дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними органами соціального захисту, судами, адміністративними чи законодавчими органами. Дитині забезпечується захист і піклування, необхідні для її благополуччя, з урахуванням прав і обов'язків батьків, опікунів або інших осіб, які за законом несуть за неї відповідальність [8].

У постанові від 29.06.2022 у справі № 596/826/21 Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду підкреслює, що застосування статті 197 СК України попередніми інстанціями залежить від обставин кожної конкретної справи, тому що «обставина, яка має істотне значення» у розумінні цієї статті, у кожному випадку має індивідуальний характер, а питання про те, чи мають обставини, на які посилається платник аліментів, істотне значення, у кожному конкретному випадку вирішує суд [9].

Особливо важливим є ситуація, коли кошти сплачувалися на підставі судового рішення, і відкрите провадження вже існує. Батько або мати, що отримав рішення про призупинення аліментних зобов'язань, повинен звернутися до державного чи приватного виконавця, в залежності від того, хто проводив примусове виконання судового рішення про стягнення коштів на утримання дитини.

Головною метою такого звернення є завершення виконавчого провадження за умови наявності рішення суду про припинення стягнення аліментів (яке набрало чинності) та відсутності заборгованості зі сплати аліментів у межах поточного виконавчого провадження [6].

У додаток до позовних вимог щодо припинення аліментних зобов'язань, доцільно просити суд визнати виконавчий лист, на підставі якого проводилось стягнення, таким, що не підлягає виконанню. Зазначене обумовлено тим, що Закон України «Про виконавче провадження» не містить такої підстави для закінчення виконавчого провадження як «рішення суду про припинення стягнення аліментів» [10]. Таким чином, якщо суд не розглядає питання про виконання вже існуючого рішення, стягнення аліментів, найімовірніше, вимагатиме окремого судового провадження для того, щоб рішення було визнано таким, що підлягає виконанню.

Висновки. Норми українського законодавства закріплюють обов'язок утримання дитини до досягнення нею повноліття. Для забезпечення всебічного розвитку та виховання дитини матеріальні кошти є надзвичайно важливими в сучасному світі. І тому законодавець визначає інститут утримання дітей батьками і окреслює відповідні механізми та процедури для його реалізації. Особливу увагу слід звернути на зміну місця проживання дитини як підставу для припинення аліментних зобов'язань. Законодавство не передбачає автоматичного припинення аліментних зобов'язань для того з батьків, хто проживає з дитиною. За відсутності судового позову від одного з батьків, обов'язок утримання залишається за тим з них, хто більше не проживає з дитиною. Автори наголошують, що припинення виплати аліментів є дією, спрямованою на забезпечення найкращих інтересів дитини, а не бажанням одного з подружжя уникнути фінансової відповідальності. Гіпотетично, той з батьків, хто більше не проживає з дитиною, повинен вживати заходів, щоб запобігти стягненню аліментів з іншого з батьків. Як показує практика, це відбувається рідко, і задля захисту як інтересів дитини, так і того з батьків, з ким вона проживає, необхідні додаткові судові процедури.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 26.11.2023).
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 26.11.2023)
3. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 15 вересня 2021 року / За заг. ред. Журавльова Д. В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2021. 520 с.

4. Ромовська З. Сімейний кодекс України : науково-практичний коментар. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2009. 428 с.
5. Гресь Н. Договірне регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання батьками своїх дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. С. 49–52.
6. Сібірцева О. Припинення стягнення аліментів у зв'язку зі зміною місця проживання дитини. URL: https://jurliga.ligazakon.net/aktualno/13209_pripinennya-styagnennya-alimentv-u-zvyazku-z-zmnoyu-mstysya-prozhivannya-ditini
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. ст.492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 26.11.2023)
8. Конвенція про права дитини ООН від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 26.11.2023)
9. Постанова Касаційного цивільного суду у справі № 596/826/21 від 29.06.2022. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/105110276?_ga=2.86873240.185417080.17009908471866768196.1675061198#_gl=1*8z1swf*_gcl_au*NzA0ODMxMjY4LjE2OTk1OTgxMDY. (дата звернення: 26.11.2023)
10. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016. № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 30. ст. 542 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 26.11.2023)

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.4.5>

КАРАЩУК О.О., МОХОВІКОВА С.С.

СЛУЖБОВИЙ ТВІР ЯК ОБ'ЄКТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

OFFICIAL WORK AS AN OBJECT OF COPYRIGHT: PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION

У статті досліджуються особливості та специфіка службового твору як об'єкту авторського права. Здійснюється порівняння норм нового Закону «Про авторське право та суміжні права» з положеннями попереднього Закону, який вже втратив чинність. Акцентується увага на зміні дефініції службового твору, а саме на новому лаконічнішому визначенні, в якому службовий твір – твір, створений працівником у зв'язку з виконанням обов'язків за трудовим договором (контрактом).

Доведено, що для уникнення спірних та конфліктних ситуацій роботодавцю слід максимально конкретизувати вимоги до кожного службового твору, визначити його характеристики, елементи, короткий зміст чи будь-які інші критерії, які дозволять розмежувати службовий твір з іншими об'єктами, створеними працівником.

Розглядається питання суб'єктів службового твору та, кому саме належать особисті немайнові та майнові права; висвітлюються проблемні аспекти та варіанти усунення колізій в законодавстві в цьому напрямку.

© КАРАЩУК О.О. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

© МОХОВІКОВА С.С. – студентка освітнього рівня «Магістр» спеціальності «081 – Право» освітньої програми «Інтелектуальна власність» (Київський національний університет імені Тараса Шевченка)